

I. STUDIA I ROZPRAWY

ZBYSZKO MELOSIK

ORCID 0000-0002-7802-3152

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu*

DYSCYPLINA NAUKOWA I TOŻSAMOŚĆ NAUKOWCÓW

ABSTRACT. Melosik Zbyszko, *Dyscyplina naukowa i tożsamość naukowców* [Scientific Discipline and Identity of the Scholar]. *Studia Edukacyjne* nr 54, 2019, Poznań 2019, pp. 7-26. Adam Mickiewicz University Press. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2019.54.1

The article is devoted to analysis of the relationships between the identity of scholar and her/his research discipline. The historical, cognitive and social contexts of disciplines is considered against the background of the university scholar identification. Besides the following issues are discussed in the article: institutionalization of the discipline, the role of epistemic communities, changing borders of discipline, multidisciplinary approach to research, language of disciplines, status of disciplines and the meaning of academic freedom.

Key words: discipline, research, identity, scholar, multidisciplinary

Niniejsze rozważania rozpoczną od stwierdzenia, że w ramach społeczności akademickiej istnieją dwie podstawowe, oddzielne, choć zwykle integralnie ze sobą związane identyfikacje/tożsamości naukowe: dyscyplinarna i instytucjonalna¹. Ta druga, która nie jest w tym artykule głównym przedmiotem moich rozważań, w kontekście nauki opiera się na założeniu, iż

uniwersytet jest (...) hierarchicznie zorganizowaną (...) społecznością (...) ekspertów posiadających odmienne kompetencje, która posiada wspólną odpowiedzialność za urzeczywistnienie swojej krytycznej misji społecznej².

¹ J.C. Smart, K.A. Feldman, C.A. Ethington, *Academic Disciplines: Holland's Theory and the Study of College Students and Faculty*, Nashville 2000, s. 4.

² J.W. Scott, *Academic Freedom: The Tension Between the University and the State*, [w:] *Academic Freedom: The Global Challenge*, red. M.I.S. Roch, Budapeszt 2018, s. 19.

Społeczność uniwersytecką można określić w sposób ogólny jako pojęcie, które „definiuje miejsce, wzory interakcji społecznych, normy kulturowe i wartości społeczne”³. Tworzą ją ludzie, których „kolektywne działania zorientowane są na tworzenie i utrzymywanie istnienia systemu społecznego, którego są częścią”⁴. Jest to dynamiczna kultura, która ma „wspólną historię, tradycje, wzory zachowań i normy”, i to one zapewniają pewien rodzaj kontynuowalności/stabilności⁵. Uniwersytet nie stanowi po prostu „agregatu jednostek realizujących indywidualne cele w izolacji”⁶. Bez wątplenia, identyfikacja z uniwersytetem – jako miejscem prowadzenia badań i zajęć dydaktycznych, a także codziennego życia – stanowi jeden z fundamentów konstruowania tożsamości akademickiej.

Przedmiotem mojego artykułu będzie jednak rola dyscypliny naukowej jako decydującego układu odniesienia dla tożsamości i identyfikacji naukowców oraz jako przestrzeni, w ramach której rozgrywa się „gra statusów”, chociaż instytucja uniwersytetu będzie ważnym układem odniesienia dla moich rozważań. Dodam też, że w ramach różnych dynamik kształtowania identyfikacji poczucie przynależności ze społecznością skupioną wokół dyscypliny jest zwykle większe niż poczucie związku z uniwersytetem – w trakcie zmiany miejsca pracy naukowiec z całą pewnością przenosi do nowej instytucji swoją przynależność dyscyplinarną. W poszczególnych przypadkach może być jednak inaczej: to uniwersytet jest głównym miejscem identyfikacji.

Trzeba jednak wyjść od stwierdzenia, że „dyscypliny i uniwersytety są ze sobą nierozzerwalnie powiązane”⁷. Na niezwykle istotną rolę instytucjonalizacji dyscypliny w ramach uniwersytetów zwraca uwagę wielu autorów, podkreślających, że czynnik ten, związany z akademicką organizacją i profesjonalizacją wiedzy, jest również ważny – przy powstawaniu i rozwoju dyscyplin – jak czynnik kognitywny, o którym więcej będę pisał poniżej⁸. Pisze się wręcz, że istnienie dyscyplin jest uprawomocniane poprzez ich instytucjonalizację w ramach uniwersytetów⁹. David Mills ujmuje to w sposób następujący:

³ F.K. Willits and M.A. Brennan, *Changing Perceptions of the University as a Community of Learning: The Case of Penn State*, *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 2016, 28, 1, s. 67.

⁴ Tamże, s. 67.

⁵ Tamże.

⁶ Tamże, s. 67.

⁷ Por. R.C. Post, *Debating Disciplinarity*, *Critical Inquiry*, Summer 2009, 35, s. 752.

⁸ Por. np. S.W. Woolgar, *The Identification and Definitions of Scientific Collectivities*, [w:] *Perspectives on the Emergence of Scientific Disciplines*, red. G. Lemaine, R. Macleod, M. Mulkay, P. Weingart, Hague 1976, s. 256-257.

⁹ R.L. Geiger, *To Advance Knowledge: The Growth of American Research Universities, 1900-1940*, New Brunswick 2004, s. 21.

Bez instytucjonalnego uprawomocnienia entuzjaści nauki pozostają „migrantami” na zewnątrz potężnych hierarchii statusu historycznie skonstruowanych wokół „idei” uniwersytetu¹⁰.

W tym kontekście, bez wątpienia, jest zasadna teza, iż choć u źródeł powstawania dyscyplin leżała profesjonalizacja nauki, wraz ze zjawiskiem powstawania czasopism i stowarzyszeń naukowych oraz systemów cyklicznych konferencji, to jednak właśnie uniwersytety stanowiły główną płaszczyznę formowania się dyscyplin¹¹ (podobne stanowisko zajmuje Rudolf Stichweh, uznając, że pierwotnym źródłem powstawania dyscyplin była „intensyfikacja komunikacji” między naukowcami posiadającymi te same zainteresowania, przy czym bardzo istotną rolę odegrało powstanie wyspecjalizowanych czasopism, które skupiały „społeczność autorów”¹²). Lapidarnie ujmuje to Steve Fuller: „Sukces dyscyplin jest w dużej mierze pochodną instytucjonalizacji”¹³.

Ponadto, to właśnie na uniwersytetach profesorowie tworzą „samo-regulujące się ciała”, działające zgodnie z „zasadami swojej dyscypliny i swojej profesji”¹⁴. Trudno pominąć też fakt, iż dyscypliny naukowe posiadają na poziomie edukacji wyższej, związane z typowym dla nich polem badawczym, kierunki studiów, a także przedmioty i programy nauczania (jedność badań i kształcenia). Jerry A. Jacobs pisze, iż

dyscypliny zorganizowane wokół wydziałów stanowią kluczowe [strukturalne] części społecznej organizacji szkolnictwa wyższego¹⁵. Są podstawą kreatywności i mechanizmów rozwojowych współczesnego uniwersytetu badawczego¹⁶.

Wielu innych autorów podkreśla często „centralność dyscyplin akademickich dla profesjonalnego życia profesorów”¹⁷. Można w tym kontekście przytoczyć pogląd Mary Henkel, iż to właśnie identyfikacja z dyscypliną naukową jest źródłem „indywidualnych i kolektywnych wartości”; to właśnie ona ma największy wpływ na tożsamość naukowca i jego poczucie „autentyczności”¹⁸. Nie ulega też wątpliwości, że dyscypliny naukowe tworzą niezwykle istotny kontekst kultywowania pasji w dziedzinie uprawiania na-

¹⁰ D. Mills, *Difficult Folk?: A Political History of Social Anthropology*, New York 2008, s. 16.

¹¹ R.L. Geiger, *To Advance Knowledge*, s. 20.

¹² R. Stichweh, *History of Scientific Disciplines*, [w:] *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, red. N. Smelser, P. Baltes, J.D. Wright, Amsterdam 2001, s. 13 728.

¹³ S. Fuller, *The Knowledge Book: Key Concepts in Philosophy, Science and Culture*, Abingdon 2007, s. 18.

¹⁴ J.W. Scott, *Academic Freedom: The Tension*, s. 18.

¹⁵ J.A. Jacobs, *In Defense of Disciplines*, s. 3.

¹⁶ Tamże, s. 9.

¹⁷ J.C. Smart, K.A. Feldman, C.A. Ethington, *Academic Disciplines*, s. 2.

¹⁸ S.A. Quigley, *Academic Identity: A Modern Perspective*, *Educate*, 2011, 11, 1, s. 23.

uki. To one także – jako źródło wspólnej identyfikacji – są źródłem poczucia wartości i poczucia sensu uprawiania nauki, często wbrew logice opartej na punktach związanych z ewaluacją i wbrew logice konkurencji. Według Bur-
tona R. Clarka, podstawowe poczucie przynależności profesora „w pierw-
szym rzędzie kształtuje się wokół dyscypliny”¹⁹. Twierdzi on, że to właśnie
„akademickie dyscypliny stały się autorytatywnymi społecznościami eksper-
tyzy”²⁰. Timothy Lenoir ujmuje to tylko nieco inaczej: to w ramach dyscypliny
ma miejsce „demarkacja hierarchii ekspertów”²¹.

Marie Clarke, Abbey Hyde i Jonathan Drennan piszą, iż

kultury oparte o dyscypliny stanowią główne źródło tożsamości (...) członków [spo-
łeczności akademickiej], włączając założenia dotyczące standardów (...), wzorów pu-
blikacji, profesjonalnych interakcji i społecznego statusu²².

i to właśnie poprzez procesy socjalizacyjne w ramach dyscypliny naukowcy
uczają się tej kultury²³.

Tracey Costley i John Flowerdew ujmują tę kwestię w sposób następujący:

naukowców działających w ramach poszczególnych dyscyplin łączą wspólne ideały,
przekonania, wartości, praktyki, konwencje i sposoby wytwarzania oraz upowszech-
niania wiedzy²⁴.

Przy tym,

tożsamość (...) społeczności akademickiej (takiej jak dyscyplina) jest kształtowana
w trakcie społecznych interakcji (...), których skutkiem jest retoryka i narracja dys-
cypliny²⁵.

Tak więc, powstanie dyscypliny wymaga istnienia pewnej „kolektywnej
świadomości”²⁶. W przypadku każdej dyscypliny możemy też mówić o ko-

¹⁹ Podają za: J.C. Smart, K.A. Feldman, C.A. Ethington, *Academic Disciplines*, s. 6.

²⁰ Podają za: tamże, s. 7.

²¹ T. Lenoir, *Instituting Science: The Cultural Production of Scientific Disciplines*, Stanford 1997, s. 47.

²² M. Clarke, A. Hyde, J. Drennan, *Professional Identity in Higher Education*, [w:] *The Academic Profession in Europe: New Tasks and New Challenges*, red. B.M. Kehm, U. Teichler, Dordrecht 2013, s. 7.

²³ Tamże, s. 8.

²⁴ T. Costley, J. Flowerdew, *Introduction*, [w:] *Discipline-Specific Writing: Theory into practice*, red. J. Flowerdew, T. Costley, London 2017, s. 2-3.

²⁵ C. Li, *The Study of Disciplinary Identity – Some Theoretical Underpinnings*, HKBU Papers in Applied Language Studies, 2009, 13, s. 100.

²⁶ M. Savage, *Political Sociology. The Blackwell Companion to Sociology*, red. J.R. Blau, Malden 2004, s. 254.

lektywnej pamięci i kolektywnej tożsamości²⁷. Każda dyscyplina ma też własny kapitał i cechuje się „szczególnym, unikatowym, akademickim i społecznym stylem”²⁸.

Dyscypliny naukowe stanowią płaszczyznę ekspresji intersubiektywnego systemu znaczeń, właściwych i zrozumiałych dla ich przedstawicieli; posiadają niezwyklej potencjał integracyjny. W tym kontekście można stwierdzić, że główne rozróżnienie między dyscyplinami ma charakter „kognitywny”. Mamy tutaj do czynienia ze zróżnicowaniem – według dyscyplin – świadomości naukowców dotyczącej „celów epistemologicznych”, przedmiotu badań, metod i technik oraz form ewaluacji. Cassidy R. Sugimoto i Scott Weingart piszą w tym kontekście o pewnej „kognitywnej spójności” w ramach dyscypliny, o pewnym jasno określonym „intelektualnym podejściu” do uprawiania nauki²⁹. Z kolei Graeme Pye uważa, że każdą dyscyplinę charakteryzuje odmienny sposób „kognitywnej interpretacji”³⁰, a Rudolf Stichweh eksponuje ideę „kognitywnej tożsamości” każdej dyscypliny³¹. Każda dyscyplina ma swój „epistemologiczny styl”³².

To w ramach dyscypliny występuje także „autonomiczny system ewaluacji”³³ (pojęcie „autonomiczny” jest współcześnie łatwe do zakwestionowania, biorąc pod uwagę fakt, iż kryteria i standardy ewaluacji są zaprojektowane często na poziomie rządowym i są narzucane jako zewnętrzne wobec „logiki” danej dyscypliny). I to właśnie w ramach „kognitywnej kontekstualizacji”, związanej ze specyfiką danej dyscypliny, ocenia się poziom dokonań naukowych³⁴. Istnieją przy tym różne standardy doskonałości naukowej³⁵. Dyscypliny naukowe stanowią także odniesienia – poprzez systemy referencji i recenzji – dla owych standardów. I to właśnie sukcesy w ramach dyscy-

²⁷ R.G. Renner, *Subversion of Creativity and the Dialectics of the Collective*, [w:] *Collective Creativity. Collaborative Work in the Sciences, Literature and the Arts*, red. G. Fischer, F. Vassen, Amsterdam 2011, s. 9.

²⁸ T. Strand, *The discipline of education in a world of change*, Nordisk Pedagogik, 2007, 27, s. 272.

²⁹ C.R. Sugimoto i S. Weingart, *The Kaleidoscope of Disciplinarity*, Journal of Documentation, July 2015, korzystano z wersji online, bez stron, adres internetowy: https://www.researchgate.net/publication/281161918_The_kaleidoscope_of_disciplinarity.

³⁰ G. Pye, *Interdisciplinary Research and the Early Career Researcher*, [w:] *Positioning Research: Shifting Paradigms*, Interdisciplinarity and Indigeneity, red. M. Kumar, S. Pattanayak, Los Angeles 2018, s. 36.

³¹ R. Stichweh, *The Sociology of Scientific Disciplines: On the Genesis and Stability of the Disciplinary Structure of Modern Science*, Science in Context, March 1992, 5, 01, s. 7.

³² M. Lamont, *How Professors Think. Inside the Curious World of Academic Judgment*, Cambridge 2009, s. 54.

³³ S.W. Woolgar, *The Identification and Definitions of Scientific Collectivities*, s. 256.

³⁴ Tamże, s. 133.

³⁵ Tamże, s. 159.

pliny stanowią jedno z najistotniejszych źródeł statusu akademickiego i szacunku ze strony innych członków wspólnoty. Nie ulega bowiem wątpliwości, iż słuszna jest teza Björna Hammarfelta, iż to właśnie w przestrzeni dyscypliny następuje „dystrybucja statusu i nagród akademickich”³⁶. Warto jednak w tym miejscu powrócić do problemu relacji między dyscyplinami a uniwersytetami. To bowiem właśnie w zakresie uniwersytetów powstała „logika kariery” w ramach poszczególnych dyscyplin³⁷. Według Randalla Collinsa,

tożsamość i samoświadomość dyscyplin wiąże się z (...) teoriami badaniami, tym niemniej jednak jej istotnym źródłem było ustanowienie stanowisk i stopni uniwersyteckich³⁸.

Jednakże, to właśnie na uniwersytetach następuje „odtworzenie tożsamości dyscypliny” poprzez system awansu naukowego, którego niezwykle ważną podstawą są doktoraty przygotowywane z – posiadającymi doświadczenie oraz pozycję w ramach dyscypliny i pracującymi w uniwersytetach – profesorami³⁹.

Wielu autorów podkreśla, że w ramach dyscyplin tworzą się epistemiczne społeczności, do których przynależność definiowana jest przez wspólną „tożsamość indywidualną i zbiorową (...) i wspólne pojmowanie [rzeczywistości] przez interpretatorów”⁴⁰. Kultura epistemicznych społeczności zawiera: poczucie wspólnych celów, tożsamość, symbolikę, wspólne dziedzictwo⁴¹. Członkowie epistemicznych społeczności połączeni są „układem wspólnych praktyk związanych z zestawem podstawowych problemów”, wokół których oscylują ich profesjonalne kompetencje⁴². John Ruggie definiuje epistemiczne społeczności w kontekście

³⁶ B. Hammarfelt, *What is a discipline?: The conceptualization of research areas and their operationalization in bibliometric research*, [w:] *Proceedings of the 23rd International Conference on Science and Technology Indicators*, red. R.C.T. Franssen Alfredo Yegros-Yegros, Leiden, 2018, s. 198, adres internetowy: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1248151/FULLTEXT01.pdf>.

³⁷ R. Stichweh, *History of Scientific Disciplines*, s. 13 728.

³⁸ R. Collins, *Credential Inflation and the Future of Universities*, *Italian Journal of Sociology of Education*, 2011, 2, s. 237.

³⁹ S. Parry, *Disciplines and Doctorates*, Dodrecht 2007, s. 6.

⁴⁰ M. Waibel, *Interpretive Communities in International Law*, *Legal Studies Research. Paper Series*, University of Cambridge Faculty of Law, Cambridge, Paper no. 62/2014, October 2014, adres internetowy: https://www.researchgate.net/publication/299874831_Interpretive_Communities_in_International_Law, s. 3.

⁴¹ M.K. Davis Cross, *Re-thinking Epistemic Communities Twenty Years Later*, *Review of International Studies*, January 2013, 39/01, wersja online: http://www.iheal.univ-paris3.fr/sites/www.iheal.univ-paris3.fr/files/Rethinking_Epistemic_Communities_Twenty.pdf, s. 13.

⁴² P.M. Haas, *Epistemic Communities, Constructivism and International Environmental Politics*, London 2016, s. 5.

dominujących sposobów postrzegania rzeczywistości społecznej, zestawu wspólnych symboli i układów odniesienia, wzajemnych oczekiwań i wzajemnie przewidywalnych intencji (...)”⁴³.

Istnienie dyscyplin naukowych nierozzerwalnie związane jest – powtórzę – z owymi epistemicznymi społecznościami. I to właśnie wspomniane doktoraty stanowią decydujący (choć początkowy) etap wprowadzenia młodego naukowca w ową epistemiczną społeczność, kulturę dyscypliny, w jej intelektualny i społeczny klimat⁴⁴. Doktorat stanowi formę socjalizacji „w dyscyplinę”⁴⁵, podobnie jak uczestnictwo doktoranta w uniwersyteckiej wspólnocie akademickiej. Akceptacja warunków socjalizacji stanowi nieodwołalne uzależnienie przyjęcia do dyscyplinarnej wspólnoty. Trzeba bowiem pamiętać, że członkostwo w społeczności naukowej dyscypliny może być przy tym postrzegane w dwóch kontekstach. Po pierwsze, w kontekście „indywidualnej percepcji” – jednostka sama siebie postrzega jako członka społeczności. Po drugie, w kontekście „kolektywnej społeczności” – musi być postrzegana (i zaakceptowana) przez innych w roli członka tej społeczności⁴⁶. W rezultacie socjalizacji adept dyscypliny staje się pełnoprawnym jej członkiem:

Společnie i konceptualnie jesteśmy dyscyplinowani przez nasze dyscypliny. One pomagają wytworzyć naszą rzeczywistość. One wyznaczają przedmiot naszych badań (...). One dostarczają kryteriów dla naszej wiedzy (...) i metod (...)”⁴⁷. Socjalizacja jednostek w dyscypliny sprawia, iż stają się (...) ekspertami, co zwrótnie pogłębia autorytet wiedzy danej dyscypliny”⁴⁸.

Członek społeczności dyscyplinarnej poznaje rzeczywistość w sposób typowy dla danej dyscypliny⁴⁹; jest mu także dobrze znany „unikatowy system symboli” danej dyscypliny, który stanowi jeden z warunków komunikacji⁵⁰.

Trzeba także zauważyć, że każda dyscyplina ma swoich klasyków, wielkie postacie, które odegrały ogromną rolę w jej wyłanianiu się i budowaniu

⁴³ Podają za: M. Waibel, *Interpretive Communities*, s. 6.

⁴⁴ S. Parry, *Disciplines and Doctorates*, s. 6.

⁴⁵ Tamże, s. 11.

⁴⁶ J. Gläser, 'Producing Communities' as a Theoretical Challenge, TASA 2001 Conference, The University of Sydney, 13-15 December 2001, adres internetowy: <http://writingourbiology105.qwriting.qc.cuny.edu/files/2014/08/Science-Community-Reading.pdf>, s. 6.

⁴⁷ *Preface*, [w:] *Knowledges: Historical and Critical Studies in Disciplinarity*, red. E. Messer-Davidow, D.R. Shumway, D. Sylvan, Charlottesville 1993, s. VII.

⁴⁸ E. Messer-Davidow, D.R. Shumway, D. Sylvan, *Introduction: Disciplinary Ways of Knowing*, *Knowledges: Historical and Critical Studies in Disciplinarity*, red. E. Messer-Davidow, D.R. Shumway, D. Sylvan, Charlottesville 1993, s. 5.

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ G.G. Gable, *The Information Systems Discipline in Australian Universities: a contextual framework*, [w:] *The Information Systems Academic Discipline in Australia*, red. G.G. Gable, S. Gregor, R. Clarke, G. Ridley, R. Smyth, Canberra 2008, s. 67-68.

tożsamości oraz poczucia odrębności. Są oni zwykle autorami kanonicznych dzieł (S.W. Woolgar twierdzi, iż odwoływanie się do tej samej literatury w ramach dyscypliny prowadzi do pewnej „standardyzacji identyfikacji społeczności badawczych”⁵¹). Teorie i poglądy klasyków, wyrażone w ich tekstach nawet po wielu dekadach lub stuleciach, stanowią ciągle ważny układ odniesienia dla współczesnych naukowców. Niekiedy nawet pojedyncze dzieło może mieć przemożny wpływ na rozwój (a nawet powstanie) dyscypliny. Na przykład, w zakresie socjologii przywołać można tutaj takie nazwiska, jak Max Weber, Émile Durkheim, Talcott Parsons, Robert Merton, Florian Znaniecki, Erving Goffman, Pierre Bourdieu i wielu innych.

Nietrudno zgodzić się z tezą, którą sformułował Russell Ackoff, iż

dyscypliny stanowią kategorie, które umożliwiają wypełnienie treści nauki (...) [bowiem] natura nie jest zorganizowana w sposób, w jaki odzwierciedla to nasza wiedza⁵².

Podobne podejście prezentuje Robert Pahre, którego poglądy Rick Szostak, Claudio Gnoli, María López-Huertas ujmują w sposób następujący:

czysto epistemologiczny (lub bardziej precyzyjnie – ontologiczny) pogląd na dyscypliny zakładałby, że odzwierciedlają one podziały istniejące w naturze, jednak wydaje się oczywiste, że granice dyscyplin nie są naturalne; dyscypliny są skonstruowane społecznie⁵³. Nie różnicują się w stosunku do siebie w odpowiedzi na jakieś ponadczasowy i uniwersalnie rozumiany podział świata⁵⁴.

Robert Pahre określa przekonanie, iż podział na dyscypliny stanowi odzwierciedlenie podziałów w rzeczywistości mianem fundamentalistycznego, a przy tym prowadzącego do „relatywnie statycznej” organizacji/klasyfikacji dyscyplin⁵⁵. Kategoria „dyscyplina” nie ma esencjalnych cech, które stanowiłyby podstawę dla jej stworzenia⁵⁶ (choć Michael M. Shiro pisze o „esencji dyscyplin akademickich”⁵⁷, a w literaturze wielokrotnie pojawia się na przy-

⁵¹ S.W. Woolgar, *The Identification and Definitions of Scientific Collectivities*, s. 236.

⁵² D. Barković, *Challenges of Interdisciplinary Research*, *Interdisciplinary Menagement Research*, 2010, 6, s. 952.

⁵³ R. Szostak, C. Gnoli, M. López-Huertas, *Interdisciplinary Knowledge Organization*, Switzerland 2016, s. 10.

⁵⁴ E. Messer-Davidow, D.R. Shumway, D. Sylvan, *Introduction: Disciplinary Ways of Knowing*, s. 9.

⁵⁵ R. Phare, *Patterns of Knowledge Communities in the Social Sciences*, *Library Trends*, Fall 1996, 45, 2, s. 207.

⁵⁶ A. McCulloch, *The disciplinary status of doctoral education*, *Higher Education Review*, 2018, 50, 2, s. 91.

⁵⁷ M.M. Shiro, *Curriculum Theory: Conflicting Visions and Enduring Concerns*, London 2008; korzystano z wersji internetowej; adres https://us.corwin.com/sites/default/files/upm-binaries/16446_ShiroWebExtensionActivities.pdf, s. 50.

kład pojęcie „esencji matematyki”⁵⁸, czy „esencji historii”⁵⁹ jako dyscyplin). Dyscypliny nie stanowią kategorii naturalnych, lecz oparte są na „arbitralnych klasyfikacjach”⁶⁰. Jak utrzymują to Raphael Falk i Ruma Falk, kategoria „dyscyplinarności” jest „skonstruowana jako społeczno-kulturowy ideał”, a „dyscypliny stanowią tego instytucjonalne urzeczywistnienie”⁶¹. Takie podejścia są z pewnością zasadne, jednak trudno byłoby zaakceptować stwierdzenie, że podział na dyscypliny nie ma *jakiegokolwiek* związku z podziałem natury/rzeczywistości – przedmiot i metody nauk przyrodniczych są z pewnością odmienne od przedmiotu i metod nauk humanistycznych itp. I to właśnie dlatego, że badają one odmienne przejawy natury/rzeczywistości. Tak więc, odrzuceniu esencjalizmu i fundamentalizmu w podejściu do dyscyplin powinien towarzyszyć wysiłek intelektualny odnoszący się do zrozumienia mechanizmów ich wyłaniania się i istnienia oraz zarówno wzajemnych relacji między nimi, jak i do natury/rzeczywistości.

Timothy Lenoir twierdzi, że „Dyscypliny są zinstytucjonalizowanymi formacjami dla organizowania schematów percepcji, poznawania i komunikowania”⁶². „Stanowią przy tym, bez wątpienia, wyraz zróżnicowania systemu wiedzy, a jednocześnie pewną formę jej uporządkowania”⁶³. Dają też w sposób przybliżony i niewątpliwie niedoskonały odpowiedź na potrzebę podziału w ramach sfery intelektualnej”⁶⁴.

Ale jednak, to właśnie podział nauki na dyscypliny reprezentuje „pierwszą zasadę” w uprawianiu nauki; jest jej fundamentem⁶⁵. „Organizacja współczesnej nauki poprzez dyscypliny jest fundamentalnym faktem”⁶⁶. Jak uwa-

⁵⁸ Por. np. M. Nis, *Mathematics and Mathematics Education Policy*, [w:] *Mathematics & Mathematics Education: Searching for Common Ground*, red. M.N. Fried, T. Dreyfus, Dordrecht 2014, s. 265; T. Tymoczko, *Structuralism and Post-modernism in the Philosophy of Mathematics*, [w:] *Mathematics, Education and Philosophy: An International Perspective*, red. P. Ernest, London 1994, s. 48.

⁵⁹ I. Berlin, *The Concept of Scientific History*, [w:] *Concepts and Categories*, Oxford 1980, s. 132; A. Malinov, *On the Essence of History*, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 2017, 6, 6.

⁶⁰ E. Messer-Davidow, D.R. Shumway, D. Sylvan, *Introduction: Disciplinary Ways of Knowing*, s. 11.

⁶¹ R. Falk, R. Falk, *Why Should Scientists Become Historians*, [w:], red. K. Gavroglu, J. Renn, Dordrecht 2007, s. 49.

⁶² T. Lenoir, *The Discipline of Nature and the Nature of Disciplines*, [w:] *Knowledges: Historical and Critical Studies in Interdisciplinarity*, red. E. Messer-Davidow, D.R. Shumway, D. Sylvan, Charlottesville 1993, s. 72.

⁶³ R. Stichweh, *History of Scientific Disciplines*, s. 13728.

⁶⁴ J.A. Jacobs, *In Defense of Disciplines: Interdisciplinarity and Specialization in the Research University*, Chicago 2013, s. 4.

⁶⁵ J.T. Klein, *Crossing Boundaries: Knowledge, Disciplinarity, and Interdisciplinarity*, Charlottesville 1996, s. 6.

⁶⁶ M. Guntau, H. Laitko, *On the Prigins and Nature of Scientific Disciplines*, [w:] *World Views and Scientific Discipline Formation*, red. W.R. Woodward, R.S. Cohen, Dordrecht 1991, s. 17.

żają Ian Westbury, Neil J. Wilkof, wiedza jest wytwarzana właśnie poprzez różnorodne dyscypliny naukowe⁶⁷. Podobnie ujmuje to Ruth Neumann, pisząc, że dyscypliny stanowią „struktury wiedzy” i każda z nich zawiera odmienne formy wiedzy⁶⁸.

Dlatego, bardzo ważną rolę w kształtowaniu tożsamości dyscypliny i naukowców odgrywa, moim zdaniem, poczucie odrębności czy wyodrębnienia – w relacjach z innymi dyscyplinami, co jest oczywiście równoznaczne z definiowaniem „warunków przynależności”. Również Julie Thompson Klein uwidatnia istotność tego problemu, który związany jest z wyznaczaniem granic dyscypliny⁶⁹, a Graeme Pye podkreśla znaczenie takich działań przedstawicieli jednej dyscypliny, których celem jest „zróźnicowanie jej od innych dyscyplin”⁷⁰. Twierdzi się, zresztą słusznie, że konstruowanie dyscypliny samo w sobie odbywa się przez proces różnicowania⁷¹; chociaż w sposób oczywisty słuszne jest twierdzenie Roberta Phare`a, iż „nie ma żadnego powodu, dla którego dany przedmiot badań miałby należeć wyłącznie do jednej tylko dyscypliny”⁷².

Podkreśla się przy tym, że im większa panuje zgoda co do problematyki i metod odnoszących się do danej dyscypliny, tym „silniejsza tożsamość”; istnieją także dyscypliny, które są „luźno zorganizowane”⁷³. Naukowiec musi zaakceptować racjonalność i wartości danej dyscypliny, jeśli chce być jej członkiem⁷⁴. Znacząca część naukowców tworzy „rdzeń dyscypliny”, jednak często to właśnie ci znajdujący się na jej peryferiach, na pograniczu dyscyplin, przyczyniają się do jej rozwoju, wnosząc nowe impulsy⁷⁵ (z kolei Armin Krishnan pisze jednak, że osoby uprawiające naukę na pograniczu mogą czuć się intelektualnie bezdomne)⁷⁶. Tak czy inaczej, na przestrzeni wieków i dekad dynamika rozwoju dyscypliny związana jest nieodłącznie z poszukiwaniem przez naukowców nowych problemów i metod z nią

⁶⁷ I. Westbury, N.J. Wilkof, *Introduction do książki: J. Schwab, Science, Curriculum, and Liberal Education: Selected Essays*, red. I. Westbury, N.J. Wilkof, Chicago 1987, s. 25.

⁶⁸ R. Neumann, *The Structure of Knowledge*, [w:] *The Routledge International Handbook of Higher Education*, red. M. Tight, Ka Ho Mok, J. Huisman, Ch. Morphew, Nowy York 2009, s. 488.

⁶⁹ J.T. Klein, *Crossing Boundaries: Knowledge*, s. 1.

⁷⁰ G. Pye, *Interdisciplinary Research and the Early Career Researcher*, s. 35.

⁷¹ E. Messer-Davidow, D.R. Shumway, D. Sylvan, *Introduction: Disciplinary Ways of Knowing*, s. 2.

⁷² R. Phare, *Patterns of Knowledge Communities in the Social Sciences*, s. 216.

⁷³ A. Krishnan, *What are Academic Disciplines? Some observations on the Disciplinarity vs. Interdisciplinarity debate*, ESRC National Centre for Research Methods NCRM Working Paper Series, Southampton, January 2009, tekst online, http://eprints.ncrm.ac.uk/783/1/what_are_academic_disciplines.pdf, s. 23.

⁷⁴ Tamże, s. 8-9.

⁷⁵ S.W. Woolgar, *The Identification and Definitions of Scientific Collectivities*, s. 235.

⁷⁶ A. Krishnan, *What are Academic Disciplines?*, s. 23.

związanych oraz w konsekwencji nowych rezultatów, często kwestionujących uprzednie przekonania czy uprzednią wiedzę⁷⁷.

Bez wątplenia, także analiza dziejów każdej dyscypliny poprzez wieki czy dekady pozwala na dostrzeżenie pewnej logiki ich rozwoju. Z drugiej strony, nietrudno dostrzec pewne, niekiedy nawet dość nagle, „rozwojowe zwroty”, związane czy to z powstaniem nowych pól problemowych, nowych, atrakcyjnych teorii, czy nowych instrumentów (technologii) badawczych. Zdaniem wielu autorów, każda dyscyplina ma swoje „definiujące cechy”⁷⁸ (problem esencjalizmu dyscyplin zostanie podniesiony w dalszej części tego tekstu). Oczywiście jest też odmiennosc profilu dyscyplin – na przykład, za istotę fizyki uważane jest zwykle „odkrycie”, a inżynierii – „wynałazek”⁷⁹. Każda dyscyplina posiada swój system „kodyfikowania”⁸⁰. Warto w tym miejscu dodać, że również obecny polski system ewaluacji przewiduje porównywanie osiągnięć naukowych poszczególnych ocenianych jednostek szkolnictwa wyższego na podstawie kryterium dyscypliny; wychodzi się przy tym tutaj z założenia, że „poszczególne dyscypliny naukowe charakteryzują się odmiennymi praktykami publikacyjnymi i wzorcami cytowań”⁸¹.

Niezwykle ważną rolę w kreowaniu poczucia odrębności dyscypliny odgrywa kontekst językowy. Dyscyplina jest „społecznością języka/mówienia”, jej funkcjonowanie opiera się na „wspólnych zasadach językowych”⁸². Istotny jest tutaj więc profesjonalny język i terminologia; mówi się wręcz o istnieniu „społeczno-retorycznych grup”⁸³. To poprzez język reprezentowane są wartości, normy i konwencje każdej dyscypliny⁸⁴. Dyscypliny stanowią przestrzenie, w których przejawiają się więc nie tylko różnice w interpretacjach rzeczywistości, ale także zasadnicze różnice w sposobach wykorzystania języka⁸⁵. Słownictwo związane z językiem naukowym danej dyscypliny jest zwykle bardzo formalne i związane z kontekstem, bez

⁷⁷ R. Stichweh, *History of Scientific Disciplines*, s. 13 728.

⁷⁸ E.B. Cohen, S.J. Lloyd, *Disciplinary Evolution and the Rise of the Transdiscipline*, *Informing Science: the International Journal of an Emerging Transdiscipline*, 2014, 17, s. 191.

⁷⁹ Tamże, s. 397.

⁸⁰ J.C. Smart, K.A. Feldman, C.A. Ethington, *Academic Disciplines. Holland's Theory and the Study of College Students and Faculty*, s. 9.

⁸¹ *Ewaluacja jakości działalności naukowej. Przewodnik*, marzec 2019, s. 10; tekst dostępny online: <https://konstytucjadlanauki.gov.pl/content/uploads/2019/03/ewaluacja-jakosci-dzialalnosci-naukowej-przewodnik20190305.pdf>

⁸² C. Li, *The Study of Disciplinary Identity – Some Theoretical Underpinnings*, s. 102.

⁸³ Tamże, s. 105.

⁸⁴ S. Parry, *Disciplines and Doctorates*, s. 116.

⁸⁵ K. Hyland, *Disciplinary Differences: Language Variations in Academic Discourses*, [w:] *Academic Discourse Across Disciplines*, red. K. Hyland, M. Bondi, Bern 2006, s. 20.

którego często niemożliwe bywa jego zrozumienie⁸⁶. Z kolei, wykorzystując kategorie Pierre'a Bourdieu, możemy mówić o istnieniu dyscypliny jako „społeczności językowej”, w której istnieją pewne „uniwersalne normy poprawnych językowych praktyk”⁸⁷. Tak więc, język każdej dyscypliny naukowej jest w dużej mierze „znormalizowany”, a w jego skład wchodzi typowe dla niej pojęcia i kategorie⁸⁸. Jest to język uprawomocniony⁸⁹ i autoryzowany⁹⁰. Można dodać, że stopień jego przyswojenia i umiejętność wykorzystania (ale także włączania nowych pojęć) stanowi jeden z kryteriów definiujących status naukowca w ramach dyscypliny. Tracey Costley i John Flowerdew zwracają również bardzo słusznie uwagę na fakt, iż proces pisania tekstów naukowych jest sam w sobie ważną „cechą tożsamości dyscypliny”; podają w tym kontekście przykład takich odmiennych nauk, jak historia i matematyka. Tak więc, integralna część socjalizacji naukowca polega na tym, aby kontynuować nawiązanie do tych autorów, na „uczeniu się pisania” typowego dla dyscypliny⁹¹. Posiadanie odrębnego języka jest zarówno kryterium wyznaczającym granice dyscypliny, jak i warunkiem przynależności do niej.

Rudolf Stichweh zwraca uwagę na fakt, iż dynamika rozwoju danej dyscypliny wynika w dużej mierze z intensyfikacji jej relacji z innymi dyscyplinami, co często przynosi „zmianę granic dyscypliny”. Podkreśla, że między dyscyplinami występuje rywalizacja o pola problemowe oraz nierzadkie zjawisko przejmowania przez jedną dyscyplinę pola, które dotąd było domeną innej dyscypliny⁹² (takie zjawisko nazywane jest niekiedy wręcz „naukowym imperializmem”, „naukowym kolonializmem”, którego definicję Uskali Mäki rekonstruuje jako „nieuprawomocnione zajmowanie przez jedną dyscyplinę terytorium innej dyscypliny”⁹³).

Z kolei jednak według Julie Thompson Klein, granice między dyscyplinami są w większym stopniu zdefiniowane przez metody, teorie i „koncep-

⁸⁶ R. Moini, Zahra Islamizadeh, *Do We Need Discipline-Specific Academic Word Lists? Linguistics Academic Word List (LAWL)*, Journal of Teaching Language Skills (JTLS), Fall 2016, 35, 3, s. 66.

⁸⁷ P. Bourdieu, *Language and Symbolic Power*, Cambridge 1991, s. 44.

⁸⁸ Tamże, s. 49.

⁸⁹ Tamże, s. 58.

⁹⁰ Tamże, s. 107.

⁹¹ T. Costley, J. Flowerdew, *Introduction*, s. 3-4.

⁹² R. Stichweh, *History of Scientific Disciplines*, s. 13 730.

⁹³ U. Mäki, *Scientific Imperialism: Difficulties in Definition, Identification, and Assessment*, International Studies in the Philosophy of Science, 2013, 27, 3, korzystano z wersji online: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232395/MakiSciImperialismISPS3sept2012.pdf?sequence=1>, s. 6; por. też A. Adjepong, *Historical Imperialism in Science: A Theory of the Relationship between History and Other Disciplines*, International Journal of History and Cultural Studies, 2018, 4, 1.

tualne struktury” niż przez przedmiot badań⁹⁴. Bardzo często przedstawiciele danej dyscypliny działają też zdecydowanie, o czym pisano już wyżej, na rzecz jej obrony przed „rozmyciem”, a to poprzez – jak krytycznie pisze Armin Krishnan – tworzenie „arbitralnych i sztucznych granic dyscypliny”, co prowadzi do redukcjonizmu⁹⁵. Krytykuje się w tym kontekście ograniczenia dyscyplin związane z orientacją w ich ramach na „wąskie specjalizacje i izolowanie się”⁹⁶. Twierdzi się, że dyscypliny uniemożliwiają „swobodną wymianę i przepływ idei”⁹⁷. Uważa się, że zamykanie się dyscypliny w „sztywnych ramach” negatywnie wpływa na jej rozwój i status; zakłada się również, że dynamika rozwoju wiedzy powoduje także, iż „dyscypliny mogą rodzić się i mogą umierać”⁹⁸. Píše się też niekiedy, że „dyscypliny stanowią struktury archaiczne”⁹⁹ (postmoderniści głosili wręcz „śmierć dyscyplin” – w związku z przekonaniem o fragmentaryzacji wiedzy¹⁰⁰). Pojawia się teza o kryzysie tożsamości dyscyplin¹⁰¹.

Powyższe przekonania o przestarzałości i kryzysie dyscyplin wynikają też z występującego współcześnie gwałtownego przyrostu, wytwarzanej na różne sposoby (i często poza sektorem akademickim) wiedzy oraz szybkość jej upowszechniania do wielorakich grup odbiorców jednocześnie, w skali globalnej. Dodatkowo argumentuje się, że granice między dyscyplinami, wbrew wszelkim wysiłkom, rozplývają się radykalnie¹⁰² (co wywołuje reakcję w postaci walki z fragmentaryzacją dyscypliny poprzez eksponowanie „unifikujących” pól problemowych, teorii czy metod¹⁰³). Ten ostatni argument związany jest z faktem, iż w ostatnich dekadach coraz większe znaczenie uzyskują badania interdyscyplinarne, które są postrzegane jako „wyzwanie dla ograniczeń i założeń dominujących form organizacji wiedzy lub jej reprezentacji w instytucjonalnie rozpoznawalnych formach”; powstają nowe pola badawcze w przygranicznych obszarach dwóch lub więcej dyscyplin¹⁰⁴.

⁹⁴ J.T. Klein, *Crossing Boundaries: Knowledge*, s. 46.

⁹⁵ A. Krishnan, *What are Academic Disciplines?* s. 4.

⁹⁶ W. Bechtel, *The Nature of Scientific Integration*, [w:] *Integrating Scientific Disciplines: Case Studies from the Life Sciences*, red. W. Bechtel, Dordrecht 1986, s. 3.

⁹⁷ M. Tan, K.Y.T. Lim, *On the Nature of Disciplinary Intuitions*, [w:] *Disciplinary Intuitions and the Design of Learning Environments*, red. K.Y.T. Lim, Singapore 2015, s. 18.

⁹⁸ R.C. Post, *Debating Disciplinarity*, s. 753.

⁹⁹ J.T. Klein, *Crossing Boundaries*, s. 8.

¹⁰⁰ K. Hyland, *Disciplinary Differences: Language*, s. 18.

¹⁰¹ G.G. Gable, *The Information Systems Discipline in Australian Universities: a contextual framework*, s. 37.

¹⁰² F. Christie, K. Maton, *Why disciplinarity*, [w:] *Disciplinary: Functional Linguistic and Sociological Perspectives*, red. F. Christie, K. Maton, London 2011, s. 1.

¹⁰³ E. Messer-Davidow, D.R. Shumway, D. Sylvan, *Introduction: Disciplinary Ways of Knowing*, s. 9.

¹⁰⁴ Por. D. Rhoten, S. Pfirman, *Women in interdisciplinary science: Exploring preferences and consequences*, *Research Policy*, 2007, 36, s. 58.

Ważne jest wówczas stworzenie terminologii „przekraczającej dyscyplinę”, jak również re-interpretacja typowych dla dyscyplin, często odmiennych epistemologii¹⁰⁵. Mamy tutaj do czynienia z „epistemologicznym przetrucaniem mostów między dyscyplinami”¹⁰⁶. Interdyscyplinarność jest także postrzegana jako forma relatywizacji „poglądów, teorii i narzędzi badawczych” jakieś dyscypliny wskutek ich konfrontacji z założeniami innej dyscypliny¹⁰⁷. Ciągłe jeszcze jednak – jak ujmuje to trafnie Marc De Mey – dominujące podejście do tego problemu wśród naukowców wyraża się w stwierdzeniu: „najpierw identyfikacja z dyscypliną, a dopiero potem angażowanie się w interdyscyplinarność”¹⁰⁸. Można też zauważyć, że jakiegokolwiek angażowanie się w działania interdyscyplinarne wymagają uprzedniego posiadania „esenjalnych kompetencji” w zakresie jakieś dyscypliny¹⁰⁹. Interdyscyplinarność nie prowadzi więc do zakwestionowania dyscypliny, może jednak prowadzić do jej wzbogacenia poprzez wprowadzenie nowych kontekstów badawczych¹¹⁰. W tym ujęciu zasadne wydaje się stwierdzenie, które eksponują Frances Christie i Karl Maton, iż „dyscyplinarność i interdyscyplinarność (...) nie są do siebie w opozycji, a raczej są dwiema stronami tej samej monety”, przy czym o ile wiedza związana *stricte* z dyscypliną potwierdza „kolektywną tożsamość” jej członków, to wiedza interdyscyplinarna „odświeża sposoby postrzegania i myślenia w odniesieniu do problemów typowych dla dyscypliny”¹¹¹.

W podobny sposób ujmuje to Stephen Rowland: „interdyscyplinarna kontestacja” nie prowadzi do „zmieszania się lub rozluźnienia granic między dyscyplinami”, lecz „w większym stopniu przyczynia się do pogłębionego zrozumienia różnic między dyscyplinami” oraz istoty dyscyplin jako „dynamicznych praktyk”¹¹².

Niezależnie od wysiłków mających na celu zapewnić integralność dyscyplin, ich pole problemowe ulega ciągłym zmianom, mamy do czynienia z „kalejdoskopem mniejszych komponentów”, związanych z wyłaniającymi się specjalnościami (także i subdyscyplinami)¹¹³. I chociaż z pewnością rację ma Robert C. Post, kiedy twierdzi, że „instytucjonalizacja dyscyplin i inter-

¹⁰⁵ M. Gibbons i in., *The New Production of Knowledge: The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies*, Stockholm 2005, s. 29.

¹⁰⁶ A. Chettiparamb, *Interdisciplinarity: a literature review*, Southampton 2007, s. 23.

¹⁰⁷ Tamże, s. 13.

¹⁰⁸ Podaje za: W. Bechtel, *The Nature of Scientific Integration*, s. 3.

¹⁰⁹ J. Mittelstraß, *The Order of Knowledge: From Disciplinarity to Transdisciplinarity and Back*, European Review, 2018, 26, 2, s. 73.

¹¹⁰ Tamże, s. 74.

¹¹¹ F. Christie, K. Maton, *Why disciplinarity*, s. 7.

¹¹² S. Rowland, *Enquiring University. Compliance and Contestation in Higher Education*, New York 2006, s. 81.

¹¹³ Por. J.T. Klein, *Crossing Boundaries: Knowledge*, s. 55.

subiektywny charakter norm w ich ramach powodują, że są one odporne na zmiany”, jednak i on podkreśla, że podlegają one ewolucji¹¹⁴. Często jest przy tym stawiane pytanie: na czym polega postęp w rozwoju jakiejś dyscypliny? Generalnie istnieje pewien konsensus w odpowiedzi na to pytanie, który James E. Greeno ujął w sposób następujący: „postęp ma miejsce wówczas, kiedy eksplanacyjne pojęcia i procedury zaczynają obejmować zjawiska, które wcześniej nie były uwzględniane, lub kiedy zjawiska wcześniej uwzględniane uzyskują bardziej kompletne lub precyzyjne wyjaśnienie”. Postęp odnosi się też do sytuacji, kiedy nowe „pojęcia lub eksplanacyjne procedury są wintegrowane do dyscypliny”, również i poprzez przejęcie ich z innych dyscyplin¹¹⁵. Istnieje też możliwość sformułowania innej definicji postępu, której istotą jest zwiększenie możliwości wiedzy uzyskanej w ramach danej dyscypliny do rozwiązywania problemów społecznych lub rozwoju ekonomicznego. Absurdalne, z mojej perspektywy, jest to podejście do postępu, którego istotą jest zwiększona bibliometryczna widzialność dyscypliny w międzynarodowych bazach danych.

Powstawanie dyscyplin stanowi skutek fragmentaryzacji i specjalizacji wiedzy oraz tworzenia nowych pól problemowych. Przy tym, wśród dyscyplin naukowych istnieje kognitywna hierarchia, posiadają one odmienny status¹¹⁶. Według Rudolfa Stichweha, mamy do czynienia z niestabilnym i hierarchicznym „porządkiem” dyscyplin i „asymetrią ich społecznego wpływu”¹¹⁷ (np. twierdzi się, że w powszechnej percepcji, zarówno akademickiej jak i publicznej, nauki przyrodnicze mają większy status niż społeczne¹¹⁸). Pierre Bourdieu uważa, że profesorowie z różnych dyscyplin posiadają odmienny „prestiz kulturowy”¹¹⁹. Również Val Burris podkreśla, iż istnieje system stratyfikacji dyscyplin naukowych¹²⁰ (a kiedy dyscyplina wejdzie w okres dojrzałości, może stać się „dyscypliną referencyjną” dla młodych wyłaniających się dyscyplin, dostarczając im teorii, metodologii i standardy¹²¹). Przy tym, w jednej tradycji myślenia te dyscypliny mają większy prestiż, które są „bardziej teoretyczne” (przykładem może być tutaj matematyka)¹²². Robert C. Post pisze, iż dyscyplina nie

¹¹⁴ R. Post, *Debating Disciplinarity*, s. 753.

¹¹⁵ J. Greeno, *Theoretical and Practical Advances Through Research and Learning*, [w:] *Handbook of Complementary Methods in Education Research*, red. J.L. Green, G. Camilli, P.B. Elmore, Washington 2006, s. 796.

¹¹⁶ S.W. Woolgar, *The Identification and Definitions of Scientific Collectivities*, s. 270.

¹¹⁷ R. Stichweh, *History of Scientific Disciplines*, s. 13730.

¹¹⁸ E.D. Evans, Ch.J. Gomez, D.A. McFarland, *Measuring Paradigmaticness of Disciplines Using Text*, *Sociological Science*, 2016, 3, s. 757-758.

¹¹⁹ P. Bourdieu, *Homo Academicus*, Stanford 1988, s. 38.

¹²⁰ V. Burris, *The Academic Caste System: Prestige Hierarchies in PhD Exchange Networks*, *American Sociological Review*, April 2004, 69, 2, s. 240.

¹²¹ A. McCulloch, *The disciplinary status of doctoral education*, s. 89-90.

¹²² R. Neumann, *The Structure of Knowledge*, s. 488.

może istnieć bez „abstrakcyjnych teorii”¹²³. Z kolei Joseph J. Schwab przywołuje pogląd, iż hierarchia dyscyplin wynika z hierarchii prestiżu przedmiotu badań¹²⁴. W takie podejście wpisuje się pogląd Daniela F.M. Straussa, iż filozofia stanowi „dyscyplinę dyscyplin” albo „naukę nauk”¹²⁵. Bez wątpienia, obecnie jeden z wymiarów prestiżu – choć moim zdaniem bardzo efemeryczny i mało przekonujący – jest związany ze wspomnianą nieco wyżej obecnością publikacji z danej dyscypliny w uznanych naukowych bazach danych typu Scopus, danych *stricte* bibliometrycznych¹²⁶. Wreszcie, status dyscypliny może – przynajmniej w jej relacjach ze „światem zewnętrznym” (otoczeniem społecznym) – wynikać z przywoływanego już potencjału w zakresie rozwiązywania problemów społecznych czy przyczyniania się do rozwoju ekonomicznego (tzw. zjawisko komercjalizacji badań i nauki).

W kontekście tym warto przywołać przykład rzadko eksponowanego w tak bezpośredniej formie w nauce przekonania o nadrzędności jednej nauki nad innymi, w tym przypadku – społecznymi. A tutaj ową nauką nadrzędną ma być ekonomia. Przytoczę zatem tylko fragment abstraktu artykułu, którego głównym autorem jest profesor socjologii University of California w Berkeley:

W tym tekście wykazujemy dominującą rolę ekonomii w ramach tego układu odniesienia w Ameryce, jakim są nauki społeczne. Na wstępie wykazujemy, przy użyciu danych bibliometrycznych odrębność ekonomii (...). Ekonomisci wyróżniają się od naukowców z innych nauk społecznych poprzez swoją lepszą sytuację materialną, bardziej indywidualistyczny pogląd na świat i głębokie przekonanie o możliwości, jakie posiada ich dyscyplina w sferze rozwiązywania problemów tego świata. Te cechy konstytuują (...) nadrzędność ekonomistów, przy czym ich obiektywna wyższość jest bezpośrednio związana z ich subiektywnym poczuciem władzy i uprawomocnienia¹²⁷.

Tego typu podejście jest, jak się wydaje, wyrazem walki o status dyscypliny, jednak trudno zaakceptować zarówno jego argumentację, jak i styl.

W konkluzji mogę stwierdzić, iż niezależnie od wszelkich zmian dotyczących sposobu uprawiania nauki, dyscypliny odgrywają nadal decydującą rolę w tym zakresie. I dotyczy to trzech podstawowych kontekstów. Pierwszym jest strukturyzacja wiedzy i procesów odkrywania/wytwarzania wiedzy, która odbywa się głównie *poprzez* dyscypliny. Drugi kontekst odnosi się

¹²³ R.C. Post, *Debating Disciplinarity*, s. 751.

¹²⁴ J. Schwab, *Science, Curriculum, and Liberal Education: Selected Essays*, red. I. Westbury, N.J. Wilkof, Chicago 1987, s. 252.

¹²⁵ D.F.M. Strauss, *Philosophy: Discipline of the Disciplines*, Grand Rapids 2009, s. 3.

¹²⁶ Por. np. D. Fanelli, W. Glänzel, *Bibliometric Evidence for a Hierarchy of the Sciences*, PLoS One, 2013 (8)6; adres internetowy: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3694152/>

¹²⁷ M. Fourcade, E. Ollion, Y. Algan, *The Superiority of Economists*, Maxpo discussion paper, 14/3, Paris 2014, s. III, adres internetowy: http://www.maxpo.eu/pub/maxpo_dp/maxpodp14-3.pdf

do ważnej roli dyscyplin w konstruowaniu struktur instytucjonalnych w ramach uniwersytetów (wydziałów, instytutów, katedr, czy zakładów, a także reprezentowania dyscyplin w ciałach kolegialnych). Wreszcie trzeci kontekst dotyczy identyfikacji naukowców z dyscypliną oraz tworzenia wokół dyscyplin wspólnot naukowych. Dominacja dyscyplin nie została więc podważona ani poprzez procesy fragmentaryzacji wiedzy, ani poprzez badania interdyscyplinarne, ani wreszcie przez postępującą komercjalizację wiedzy. I wydaje się też, że istnienie dyscyplin stanowi niezwykle istotny komponent tradycji akademickiej, odwołującej się do idei profesjonalizmu akademickiego.

Bowiem to właśnie w ramach dyscypliny związani z nią profesjonalści „kontrolują samych siebie”, definiując cechy tożsamości członków swojej grupy (a więc i uprawomocnioną przynależność do niej), określając wymagane kompetencje i kredencjały, które stanowią punkt wyjścia obejmowania różnego typu stanowisk i sprawowania odpowiedzialnych funkcji. Definiują także obowiązujące „kody postępowania” w grupie. W ten sposób zapewniana jest „profesjonalna autonomia”, a także „profesjonalna władza i status”¹²⁸. To w ramach dyscyplin urzeczywistniana jest typowa dla każdej z nich określona „logika profesjonalizmu”¹²⁹, a także idea wolności akademickiej, stanowiąca podstawę uprawiania nauki¹³⁰.

BIBLIOGRAFIA

- Adjepong A., *Historical Imperialism in Science: A Theory of the Relationship between History and Other Disciplines*, *International Journal of History and Cultural Studies*, 2018, 4, 1.
- Barković D., *Challenges of Interdisciplinary Research*, *Interdisciplinary Management Research*, 2010, 6.
- Bechtel W., *The Nature of Scientific Integration*, [w:] *Integrating Scientific Disciplines: Case Studies from the Life Sciences*, red. W. Bechtel, Dordrecht 1986.
- Berlin I., *The Concept of Scientific History*, [w:] *Concepts and Categories*, Oxford 1980.
- Bourdieu P., *Homo Academicus*, Stanford 1988.
- Bourdieu P., *Language and Symbolic Power*, Cambridge 1991.
- Burris V., *The Academic Caste System: Prestige Hierarchies in PhD Exchange Networks*, *American Sociological Review*, April 2004, 69, 2.
- Chettiparamb A., *Interdisciplinarity: a literature review*, Southampton 2007.
- Christie F., Maton K., *Why disciplinarity*, [w:] *Disciplinarity: Functional Linguistic and Sociological Perspectives*, red. F. Christie, K. Maton, London 2011.
- Clarke M., Hyde A., Drennan J., *Professional Identity in Higher Education*, [w:] *The Academic Profession in Europe: New Tasks and New Challenges*, red. B.M. Kehm, U. Teichler, Dordrecht 2013.

¹²⁸ M. Noordegraaf, W. Schinkel, *Professional Capital Contested: A Bourdieusian Analysis of Conflicts between Professionals and Managers*, *Comparative Sociology*, 2011, 10, s. 98.

¹²⁹ Tamże, s. 99.

¹³⁰ Por. T. Parsons, G.M. Platt, *The American University*, Harvard 1975, s. 128-129, 364.

- Cohen E.B., Lloyd S.J., *Disciplinary Evolution and the Rise of the Transdiscipline*, Informing Science: the International Journal of an Emerging Transdiscipline, 2014, 17.
- Collins R., *Credential Inflation and the Future of Universities*, Italian Journal of Sociology of Education, 2011, 2.
- Costley T., Flowerdew J., *Introduction*, [w:] *Discipline-Specific Writing: Theory into practice*, red. J. Flowerdew, T. Costley, London 2017.
- Cross M.K. Davis, *Re-thinking Epistemic Communities Twenty Years Later*, Review of International Studies January 2013, 39/ 01, wersja online: http://www.iheal.univ-paris3.fr/sites/www.iheal.univ-paris3.fr/files/Rethinking_Epistemic_Communities_Twenty.pdf
- Evans E.D., Gomez Ch.J. and McFarland D.A., *Measuring Paradigmaticness of Disciplines Using Text*, „Sociological Science”, nr 3, 2016.
- Ewaluacja jakości działalności naukowej*. Przewodnik, marzec 2019, s. 10; tekst dostępny online: <https://konstytucjadlanauki.gov.pl/content/uploads/2019/03/ewaluacja-jakosci-dzialalnosci-naukowej-przewodnik20190305.pdf>.
- Falk R., Falk R., *Why Should Scientists Become Historians*, [w:] *Positioning the History of Science*, red. K. Gavroglu, J. Renn, Dodrecht 2007.
- Fanelli D., Glänzel W., *Bibliometric Evidence for a Hierarchy of the Sciences*, PloS One, 2013 (8)6; adres internetowy: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3694152/>
- Fourcade M., Ollion E., Algan Y., *The Superiority of Economists*, Maxpo discussion paper, 14/3, Paris 2014, s. III, adres internetowy: http://www.maxpo.eu/pub/maxpo_dp/maxpodp14-3.pdf.
- Fuller S., *The Knowledge Book: Key Concepts in Philosophy, Science and Culture*, Abingdon 2007.
- Gable G.G., *The Information Systems Discipline in Australian Universities: a contextual framework*, [w:] *The Information Systems Academic Discipline in Australia*, red. G.G. Gable, S. Gregor, R. Clarke, G. Ridley, R. Smyth, Canberra 2008.
- Geiger R.L., *To Advance Knowledge: The Growth of American Research Universities, 1900-1940*, New Brunswick 2004.
- Gibbons M., Limoges C., Nowotny H., Schwartzman S., Scott P., Trow M., *The New Production of Knowledge: The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies*, Stockholm 2005.
- Gläser J., *'Producing Communities' as a Theoretical Challenge*, TASA 2001 Conference, The University of Sydney, 13-15 December 2001, adres internetowy: <http://writingourbiology105.qwriting.qc.cuny.edu/files/2014/08/Science-Community-Reading.pdf>.
- Greeno J., *Theoretical and Practical Advances Through Research and Learning*, [w:] *Handbook of Complementary Methods in Education Research*, red. J.L. Green, G. Camilli, P.B. Elmore, Washington 2006.
- Guntau M., Laitko H., *On the Prigins and Nature of Scientific Disciplines*, [w:] *World Views and Scientific Discipline Formation*, red. W.R. Woodward, R.S. Cohen, Dodrecht 1991.
- Haas P.M., *Epistemic Communities, Constructivism and International Environmental Politics*, London 2016.
- Hammarfelt B., *What is a discipline?: The conceptualization of research areas and their operationalization in bibliometric research*, [w:] *Proceedings of the 23rd International Conference on Science and Technology Indicators*, red. R.C.T. Franssen Alfredo Yegros-Yegros, Leiden 2018, s. 198, adres internetowy: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1248151/FULLTEXT01.pdf>.
- Hyland K., *Disciplinary Differences: Language Variations in Academic Discourses*, [w:] *Academic Discourse Across Disciplines*, red. K. Hyland, M. Bondi, Bern 2006.

- Jacobs J.A., *In Defense of Disciplines: Interdisciplinarity and Specialization in the Research University*, Chicago 2013.
- Klein J.T., *Crossing Boundaries: Knowledge, Disciplinarity, and Interdisciplinarity*, Charlottesville 1996.
- Knowledges: Historical and Critical Studies in Disciplinarity*, red. E. Messer-Davidow, D.R. Shumway, D. Sylvan, Charlottesville 1993.
- Krishnan A., *What are Academic Disciplines? Some observations on the Disciplinarity vs. Interdisciplinarity debate*, ESRC National Centre for Research Methods NCRM Working Paper Series, Southampton, January 2009, tekst online, http://eprints.ncrm.ac.uk/783/1/what_are_academic_disciplines.pdf
- Lamont M., *How Professors Think. Inside the Curious World of Academic Judgment*, Cambridge 2009.
- Lenoir T., *The Discipline of Nature and the Nature of Disciplines*, [w:] *Knowledges: Historical and Critical Studies in Disciplinarity*, red. E. Messer-Davidow, D.R. Shumway, D. Sylvan, Charlottesville 1993.
- Lenoir T., *Instituting Science: The Cultural Production of Scientific Disciplines*, Stanford 1997.
- Li C., *The Study of Disciplinary Identity – Some Theoretical Underpinnings*, HKBU Papers in Applied Language Studies, 2009, 13.
- Mäki U., *Scientific Imperialism: Difficulties in Definition, Identification, and Assessment*, *International Studies in the Philosophy of Science*, 2013, 27, 3, korzystano z wersji online: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232395/MakiSciImperialismI-SPS3sept2012.pdf?sequence=1>.
- Malinov A., *On the Essence of History*, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 2017, 6, 6.
- McCulloch A., *The disciplinary status of doctoral education*, *Higher Education Review*, 2018, 50, 2.
- Messer-Davidow E., Shumway D.R., Sylvan D., *Introduction: Disciplinary Ways of Knowing*, [w:] *Knowledges: Historical and Critical Studies in Disciplinarity*, red. E. Messer-Davidow, D.R. Shumway, D. Sylvan, Charlottesville 1993.
- Mills D., *Difficult Folk?: A Political History of Social Anthropology*, New York 2008.
- Mittelstraß J., *The Order of Knowledge: From Disciplinarity to Transdisciplinarity and Back*, *European Review*, 2018, 26, 2.
- Moini R., Zahra Islamizadeh, *Do We Need Discipline-Specific Academic Word Lists? Linguistics Academic Word List (LAWL)*, *Journal of Teaching Language Skills (JTLS)*, 2016, 35, 3.
- Neumann R., *The Structure of Knowledge*, [w:] *The Routledge International Handbook of Higher Education*, red. M. Tight, Ka Ho Mok, J. Huisman, Ch. Morphey, New York 2009.
- Nis M., *Mathematics and Mathematics Education Policy*, [w:] *Mathematics & Mathematics Education: Searching for Common Ground*, red. M.N. Fried, T. Dreyfus, Dordrecht 2014.
- Noordegraaf M., Schinkel W., *Professional Capital Contested: A Bourdieusian Analysis of Conflicts between Professionals and Managers*, *Comparative Sociology*, 2011, 10.
- Parry S., *Disciplines and Doctorates*, Dodrecht 2007.
- Parsons T., Platt G.M., *The American University*, Harvard 1975.
- Phare R., *Patterns of Knowledge Communities in the Social Sciences*, *Library Trends*, Fall 1996, 45, 2.
- Post R.C., *Debating Disciplinarity*, „Critical Inquiry”, vol. 35, Summer 2009.
- Pye G., *Interdisciplinary Research and the Early Career Researcher*, [w:] *Positioning Research: Shifting Paradigms, Interdisciplinarity and Indigeneity*, red. M. Kumar, S. Pattanayak, Los Angeles 2018.
- Quigley S.A., *Academic Identity: A Modern Perspective*, *Educate*, 2011, 11, 1.

- Renner R.G., *Subversion of Creativity and the Dialectics of the Collective*, [w:] *Collective Creativity. Collaborative Work in the Sciences, Literature and the Arts*, red. G. Fischer, F. Vassen, Amsterdam 2011.
- Rhoten D., Pfirman S., *Women in interdisciplinary science: Exploring preferences and consequences*, *Research Policy*, 2007, 36.
- Rowland S., *Enquiring University. Compliance and Contestation in Higher Education*, New York 2006.
- Savage M., *Political Sociology. The Blackwell Companion to Sociology*, red. J.R Blau, Malden 2004.
- Schwab J., *Science, Curriculum, and Liberal Education: Selected Essays*, red. I. Westbury, N.J. Wilkof, Chicago 1987.
- Scott J.W., *Academic Freedom: The Tension Between the University and the State*, [w:] *Academic Freedom: The Global Challenge*, red. M.I.S. Roch, Budapeszt 2018.
- Shiro M.M., *Curriculum Theory: Conflicting Visions and Enduring Concerns*, London 2008; korzystano z wersji internetowej; adres https://us.corwin.com/sites/default/files/upm-binaries/16446_SchiroWebExtensionActivities.pdf
- Smart J.C., Feldman K.A., Ethington C.A., *Academic Disciplines: Holland's Theory and the Study of College Students and Faculty*, Nashville 2000.
- Stichweh R., *History of Scientific Disciplines*, [w:] *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, red. N. Smelser, P. Baltes, J.D. Wright, Amsterdam 2001.
- Stichweh R., *The Sociology of Scientific Disciplines: On the Genesis and Stability of the Disciplinary Structure of Modern Science*, *Science in Context*, March 1992, 5, 01.
- Strand T., *The discipline of education in a world of change*, *Nordisk Pedagogik*, 2007, 27.
- Strauss D.F.M., *Philosophy: Discipline of the Disciplines*, Grand Rapids 2009.
- Sugimoto C.R., Weingart S., *The Kaleidoscope of Disciplinarity*, *Journal of Documentation*, July 2015, korzystano z wersji online, bez stron, adres internetowy: https://www.researchgate.net/publication/281161918_The_kaleidoscope_of_disciplinarity.
- Szostak R., Gnoli C., López-Huertas M., *Interdisciplinary Knowledge Organization*, Switzerland 2016.
- Tan M., Lim K.Y.T., *On the Nature of Disciplinary Intuitions*, [w:] *Disciplinary Intuitions and the Design of Learning Environments*, red. K.Y.T. Lim, Singapore 2015.
- Tymoczko T., *Structuralism and Post-modernism in the Philosophy of Mathematics*, [w:] *Mathematics, Education and Philosophy: An International Perspective*, red. P. Ernest, London 1994.
- Waibel M., *Interpretive Communities in International Law*, *Legal Studies Research. Paper Series*, University of Cambridge Faculty of Law, Cambridge, Paper no. 62/2014, October 2014, adres internetowy: https://www.researchgate.net/publication/299874831_Interpretive_Communities_in_International_Law.
- Westbury I., Wilkof N.J., *Introduction do książki: J. Schwab, Science, Curriculum, and Liberal Education: Selected Essays*, red. I. Westbury, N.J. Wilkof, Chicago 1987.
- Willits F.K., Brennan M.A., *Changing Perceptions of the University as a Community of Learning: The Case of Penn State*, *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 2016, 28, 1.
- Woolgar S.W., *The Identification and Definitions of Scientific Collectivities*, [w:] *Perspectives on the Emergence of Scientific Disciplines*, red. G. Lemaine, R. Macleod, M. Mulkay, P. Weingart, Hague 1976.